

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 11, 2020 | 26.11.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.65](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.65)

УДК 338.246.025.2+664.761+636.085 (477)

*О. М. Кульганік,
к. е. н., доцент кафедри економіки та міжнародних відносин,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0003-2276-1161*

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ

*О. Kulhanik
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and International Relation,
Vinnitsia Trade and Economy Institute of Kyiv National Trade and Economy University*

THE EFFECTIVENESS OF THE SYSTEM OF STATE EXPORT INCENTIVES

Україна має всі можливості реалізувати експортний потенціал і позиціонує себе як абсолютно рівноправного партнера Європейського Союзу, інтегрованого в світові ланцюжки поставок товарів і послуг. В статті досліджено динаміку зовнішньоторговельного балансу України за 2015-2019 рр. Здійснено прогноз номінального ВВП, експорту товарів та послуг, експортної квоти, імпорту товарів та послуг та імпортної квоти. Проаналізовано тенденції експорту товарів і послуг за 2017-2019 роки. Визначено головних торговельних партнерів України в експорті товарів за останні роки. Здійснено моніторинг законодавства України щодо стимулювання експортної діяльності. Встановлено позитивні та негативні фактори ефективності системи державного стимулювання експорту. Доведено, що реалізація угод Єдиного цифрового ринку, глибока фінансова інтеграція, Європейська зелена угода позитивно вплине на низку секторів економіки, в тому числі і експорту товарів та послуг.

Ukraine has every opportunity to realize its export potential and positions itself as a completely equal partner of the European Union, integrated into global supply chains of goods and services. The article examines the dynamics of Ukraine's foreign trade balance for 2015-2019. The forecast of nominal gross domestic product, exports of goods and services, export quota, imports of goods and services and import quota is made. Trends in exports of goods and services for 2017-2019 are analyzed. Ukraine's main trading partners in the export of goods in recent years have been identified. Ukraine's cooperation with the EU countries, China, Turkey, the Russian Federation, Egypt, India, Belarus, the Republic of Korea, Iraq, and the United States of America is substantiated. The largest share in Ukrainian exports belongs to: products of the agro-industrial complex and food industry, products of the metallurgical complex, mechanical engineering products, mineral products. The legislation of Ukraine on stimulation of export activity was monitored. Export promotion policy is implemented through financial support or the provision of financial services and information support, consulting, training, finding partners, establishing relationships with new exporters, entering new markets. Positive and negative factors of efficiency

of the system of state stimulation of export are established. Globalization processes in international trade encourage the government to cooperate with the business community in finding ways out of the situation. The government should balance the interests of entrepreneurs and the state and help businesses find new markets and protect national interests (because the government has the function of negotiating international cooperation and protecting the interests of domestic producers). It is proved that the implementation of the Digital Single Market agreement, deeper financial integration, the European Green Agreement will have a positive impact on a number of sectors of the economy, including exports of goods and services.

Ключові слова: зовнішньоторговельний оборот; експорт товарів і послуг; державне стимулювання; тарифні квоти; безмитний експорт; сальдо; торговий бар'єр.

Keywords: foreign trade turnover; exports of goods and services; government incentives; tariff quotas; duty-free exports; balance; trade barrier.

Постановка проблеми. В нинішніх умовах, коли значна частка валового внутрішнього продукту України формується за рахунок експорту (41,2 відсотка станом на 2019 рік), однією з важливих передумов ефективного функціонування національної економіки, запорукою її динамічного розвитку та відповідно стратегічним завданням є масштабне зростання присутності України на міжнародних ринках. Часткова або повна втрата традиційних ринків, яка відбулася протягом останніх років, підсилює необхідність пошуку ефективних рішень для розвитку експорту української продукції. Втім, необхідно враховувати світові фактори, які впливають, на експортну діяльність України, наприклад, вплив коронакризи на українські підприємства різних організаційно-правових форм. Адже, COVID-19 став каталізатором цифровізації та використання нових технологій для досягнення прозорості в ланцюзі поставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження актуальних питань та проблем щодо ефективності системи державного стимулювання експорту зробили такі науковці, як: Богацька Н.М., Гурочкіна В.В., Давидюк Л.П., Дорошкевич К.О., Маркарова О., Мельничук О.П., Менчинська О.М., Микольська Н., Нікішина О.В., Сохацька О.М., Хачатрян В.В. та інші. Сучасні тенденції, які відбуваються в міжнародній торгівлі вимагають не залишати цю тему поза увагою.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є здійснення аналізу щодо ефективності системи державного стимулювання експорту; обґрунтування позитивних та негативних заходів просування експорту товарів та послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська економіка характеризується високим рівнем «відкритості», тобто, спостерігається, інтегрованість у світову економіку та залежність українських виробників від торгівлі на іноземних ринках. Втім, останнім часом ріст показника рівня «відкритості» який визначається співвідношенням обсягів експорту та імпорту до ВВП, в Україні призупинився, та дещо стабілізувався.

Експортна квота України в 2005 р. коливалася в межах 51,5 %, у 2015 р. досягла позначки 52,8 % і знизилася до 41,2 % у 2019 р. В цілому за показником експортної квоти економіка України має стабільно високий рівень відкритості (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка зовнішньоторговельного балансу України за 2015-2019 рр.

Показник	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (прогноз)
Номінальний ВВП за рік, млн. грн.	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4730923
Експорт товарів та послуг, млн. грн.	1044541	1174625	1430230	1608890	1636416	1830658
Експортна квота, %	52,8	49,3	47,9	45,2	41,2	38,7
Імпорт товарів та послуг, млн. грн.	1084016	1323127	1618749	1914893	1947599	2254930
Імпортна квота, %	54,8	55,5	54,3	53,8	49,0	47,6
Сальдо, млн. грн.	-39475	-148502	-188519	-306003	-311183	-424272

За даними табл. 1 відзначається, що обсяг експорту за 2019 р. виріс на 1,7 % в порівнянні з 2018 р. - до 1636416 млн. грн. У той час, як імпорт за звітний період також збільшився на 1,7 % до 1947599 млн. грн. Результати здійсненого прогнозу на основі середнього темпу росту свідчать про зниження експортної квоти у 2020 р. на 2,5 в.п. порівняно з 2019 р., така динаміка потребує стимулювання внутрішнього виробництва з метою зростання експортного потенціалу. Однак обсяг квот вже не задовольняє попит європейського ринку, він

нижче можливостей українських постачальників [1].

Експорт товарів за підсумками 2019 року збільшився на 15,7 % (на 6789869,8 тис. дол. США) у порівнянні з показниками 2017 року та склав 50054605,8 тис. дол. США (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка експорту товарів і послуг за 2017-2019 рр., тис. дол. США

Експорт послуг у 2019 р. зріс на 45,9 відсотка з 10714369,5 тис. доларів США у 2017 р. до 15628855,9 тис. доларів США у 2019 р., що становить 23,8 відсотка загального обсягу українського експорту.

Основними торговельними партнерами України в експорті товарів у 2019 р. були: країни ЄС, Китай, Туреччина, Російська Федерація, Єгипет, Індія, Білорусь, Республіка Корея, Ірак, США тощо (рис. 2).

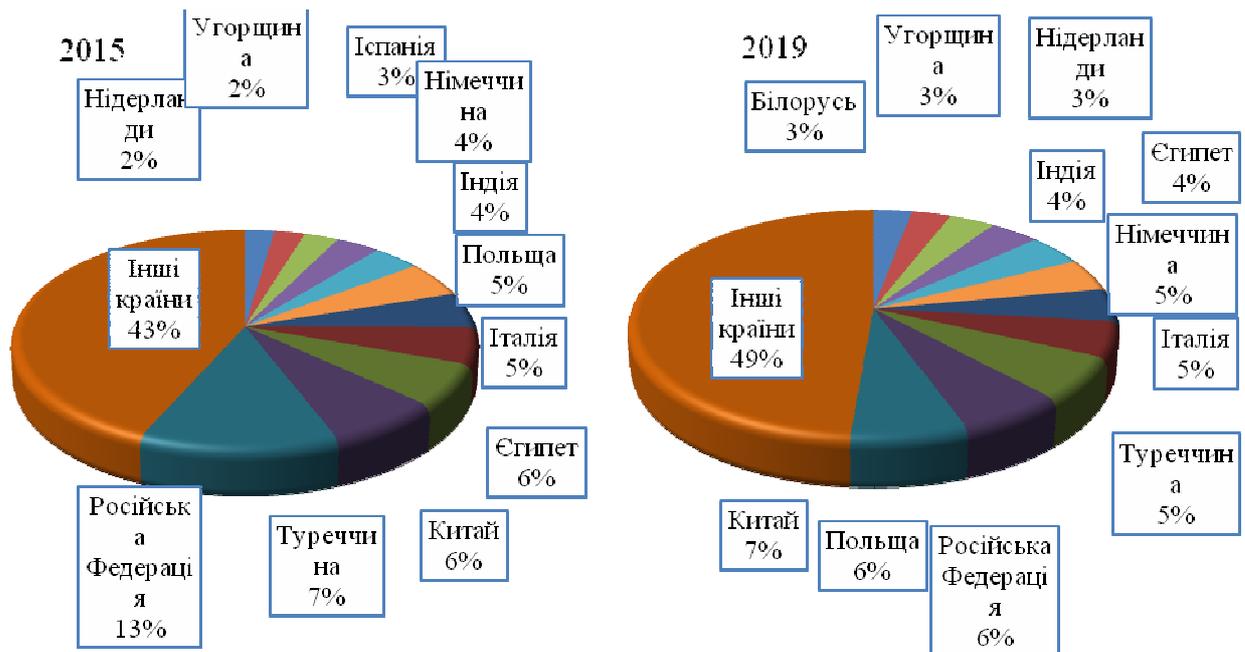

Рис. 2. Географічна структура експорту товарів з України у порівнянні 2015 і 2019 рр.

Виходячи з аналітичних порівняльних даних рис. 2, географічної диверсифікації української торгівлі, можна зробити висновки, що найбільше Україна у 2019 р. експортувала товарів до Китаю, хоча в 2015 р. ця країна посідала 3 місце за обсягами експорту. Також спостерігається довгострокова тенденція до поступового виходу Польщі на друге місце (в 2015 р. – 6 місце) за обсягами збуту українських товарів. Нарощуванню українського експорту на польський ринок сприяли одні з найбільших у Європі темпи зростання економіки Польщі (у середньому на 4 % протягом 2014-2018 рр.) [1]. Наступна за Польщею країна – Російська Федерація (в 2015 р. – 1 місце, четвертою стала Туреччина із 5,2 % експорту й лише після неї, на п'ятому місці, залишилась стабільно Італія, куди реалізовано лише 4,8 % усіх вітчизняних товарів, що лише трохи перевищує продаж на шостому місці за значенням німецькому ринку. Ринок Німеччини є все ж таки набагато місткішим для вітчизняних товарів, а тамтешній бізнес значно потужнішим торговельним партнером для українських виробників. Тим більше що експорт до Німеччини також є досить диверсифікованим за товарами та послугами. І останнім часом на цьому ринку зростає продаж продуктів, які донедавна на нього або взагалі не постачалися,

або постачалися у вельми незначних обсягах.

Найбільша питома вага в українському експорті належить: продукції АПК та харчової промисловості (46,2 %), продукції металургійного комплексу (19,4 %), продукції машинобудування (11,0 %), мінеральним продуктам (9,9 %).

Українські експортери активно використовують можливості безмитного експорту в рамках тарифних квот. У 2019 році українські експортери використовували можливості 32 з 40 тарифних квот, 11 з яких використані у повному обсязі та 2 використані більш ніж на 95 % (у 2018 році використовувались можливості в рамках 32 тарифних квот, у 2017 році - у рамках 29 тарифних квот, а у 2016 - у рамках 26 тарифних квот) [1].

Важливими базовими факторами конкурентоспроможності підприємств є сприятливі політики та правове регулювання, а також наявність дієвих та ефективних інституцій для забезпечення їх впровадження. Держава стимулює експортну діяльність шляхом укладання нормативно-правових документів (табл. 2).

Таблиця 2.

Моніторинг законодавства України щодо стимулювання експортної діяльності

№ за пор.	Назва документу	Прийняття документу	Характеристика
1	Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту	Закон України від 20.12.2016 № 1792-VIII	Визначає засади державної підтримки експортної діяльності шляхом страхування, перестрахування, гарантування, часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами з метою створення умов для здійснення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження на зовнішні ринки, забезпечення захисту українських експортерів від ризиків неплатежів та фінансових втрат і підвищення конкурентоспроможності українських виробників на світових ринках.
2	Експортна стратегія України ("дорожня карта" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки	Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 27.12.2017 № 1017-р	Перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки.
3	Про утворення державної установи "Офіс з просування експорту України"	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 199-р	Надання послуг експортерам: освіта; пошук партнерів; експортний консалтинг; аналітика та інформація; експортний бренд України; хелпдеск для експортерів до ЄС.
4	Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року	Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 10.07.2019 № 588-р	Забезпечення активної присутності України на світовому ринку продовольства, зважаючи на зростаючий зовнішній попит та наявність нереалізованого експортного потенціалу галузі за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни.
5	Протокол ветеринарно-санітарних та фітосанітарних вимог щодо експорту шроту ріпакового з України до Китайської Народної Республіки між Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та Головним митним управлінням Китайської Народної Республіки	Держпродспожив-служба, Китай; Протокол, Міжнародний документ від 27.11.2019	З метою здійснення безпечного експорту шроту ріпакового з України до Китайської Народної Республіки, відповідно до принципів СОТ/СФЗ.

Міністерством економіки спільно з ДУ “Офіс з просування експорту” розроблено запуск експортного веб-порталу – інформаційного інструменту з підтримки українських експортерів та розвитку бізнес-середовища в цілому. В рамках міжнародної технічної допомоги Уряду Німеччини через Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH – GIZ Ukraine закуплено послуги із розробки експортного веб-порталу [3, с. 80].

Усуненню торгових бар’єрів в торгівлі та полегшенню виходу підприємств-виробників та експортерів на міжнародні ринки сприяє прийняття міжнародних та регіональних стандартів як ідентичних національних стандартів та застосування їх заінтересованими суб’єктами господарювання [2, с. 22-23].

Отже, заінтересовані центральні органи виконавчої влади, установи та організації, до компетенції яких віднесені питання розвитку міжнародної торгівлі, утворюють єдину цілісну систему, мають ефективний механізм координації своїх дій та надають підприємствам, зокрема малим та середнім, широкий спектр послуг, необхідних для їх успішної діяльності на зовнішніх ринках [4]. Такими послугами є, зокрема, поширення інформації про чинні умови та можливості виходу на нові ринки, надання консультацій щодо визначення зовнішнього попиту на товари (роботи, послуги), надання практичних рекомендацій стосовно вдосконалення продукції з метою підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках [5].

Політика сприяння експорту включає будь-які заходи, що спрямовані на забезпечення стабільного розвитку та реалізації експортного потенціалу країни, але паралельно потрібно усувати негативні фактори впливу з метою досягнення позитивної динаміки зростання експорту брендівих товарів з України (рис. 3).

Крім того, існує безліч опосередкованих факторів, що сприяють зростанню експорту, наприклад, макроекономічна та політична стабільність, адаптації законодавства, сприятливий інвестиційний клімат, розвинута інфраструктура тощо.

<i>Позитивні фактори</i>	Зменшення / обнулення ввізного мита	<i>Негативні фактори</i>	Різка падіння національної валюти
	Збільшення квот до країн ЄС		Дестабілізація виробництва
	Відстрочка імплементації норм ЄС щодо захисту навколишнього середовища		Падіння світових цін на сировину
	Можливості та участь в державних закупівлях (тендерах) інших країн		Пандемія (коронакриза) COVID-19
	Просування українських продуктів через торгові палати		Затяжний збройний конфлікт на окремих територіях Донецької та Луганської областей
	Створення регуляторного середовища та інтеграції в Європейський цифровий ринок (діджиталізація)		Торгові бар'єри
	Розширення можливостей для виробників товарів з високою доданою вартістю		Проблеми отримання сертифікатів EUR-1
	Аграрний експорт – в топі статей експорту в ЄС		Доступ на ринок ЄС української продукції за рахунок зміни класифікацій
	Участь України у Green Deal		Продукція з низьким ступенем переробки
	Виробництво органічної продукції		Неостатнє державне страхування експортних та кредитних ризиків
	Безмитні тарифні квоти для 36 видів товарів		
	Торговельні преференції щодо м'яса птиці та переробленого м'яса птиці		

Рис. 3. Характеристика позитивних та негативних факторів ефективності системи державного стимулювання експорту

Висновки. Отже, підвищення рівня експортного потенціалу України й на його основі збільшення обсягів і раціоналізація структури вивозу та надання послуг можливі лише за умов розвитку і вдосконалення економіки в цілому, що може сприяти підвищенню як економічного, так і експортного потенціалу України. Адже в Україні виробляються фактично всі види продукції: і продукція первинна, і складні механічні конструкції, машинобудівна техніка, електричні прилади, харчова продукція. Практично вся сітка товарів, яка передбачена класифікацією товарів, виробляється в Україні. Угода про асоціацію дозволяє нарощувати та розвивати ці сфери і, відповідно, створювати нові стимули не лише для великих компаній, але і для малого та

середнього бізнесу.

Список літератури.

1. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення: 15.09.2020).
2. Гурочкіна В.В., Менчинська О.М. Оцінка ступеня локалізації виробництва та імпортозалежності підприємств промисловості. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2018. № 5 (39). С. 21-29. URL:<https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5/21.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.2565330.
3. Звіт про стан виконання Плану завдань і заходів з реалізації Експортної стратегії України за 2019 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=af4ab969-c62c-4b3f-9cd9-7b8b5c5eb3d0&tag=VikonanniaEksportnoiStrategiiUkraini> (дата звернення: 14.09.2020).
4. Микольська Н., Маркарова О., Трофімцева О. Експортна стратегія України (дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на 2017-2021). Київ, 2017 р., 136 с.
5. Нікішина О.В. Ефективність механізмів стимулювання експорту борошномельної та комбікормової продукції. *Економіка харчової промисловості* № 4 (24) 2014. С. 25-34.

References.

1. State Statistics Service of Ukraine (2020), “The geographical structure of foreign trade in goods”, available at: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 15.09.2020).
2. Gurochkina, V.V. and Menchinskaya, O.M. (2018) “Assessment of the degree of localization of production and import dependence of industrial enterprises”. *Economy: the realities of time*. Scientific journal, vol. № 5 (39). pp. 21-29. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5/21.pdf>. DOI: 10.5281 / zenodo.2565330.
3. Report on the status of implementation of the Plan of tasks and measures for the implementation of the Export Strategy of Ukraine for 2019, available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=af4ab969-c62c-4b3f-9cd9-7b8b5c5eb3d0&tag=VikonanniaEksportnoiStrategiiUkraini> (accessed: 14.09.2020).
4. Mykolska, N., Markarova, O. and Trofimtseva O. (2017) “Export strategy of Ukraine (road map of strategic trade development for 2017-2021)}. Kyiv, 136 p.
5. Nikishina, O.V. (2014) The effectiveness of mechanisms to stimulate the export of flour and feed products”. *Economics of the food industry*, vol. 4 (24). pp. 25-34.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2020 р.